

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Факультет економічних наук
Кафедра управління земельними ресурсами

БІРЮКОВА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА
УДК 631.152+005:332.33

**СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬКИМ
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ**

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи на
здобуття ступеня вищої освіти
«Магістр»

Миколаїв 2020

Магістерською роботою є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління земельними ресурсами в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор бвз, доцент
Лазарєва Олена Володимирівна
Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри управління земельними
ресурсами.

Рецензент: **Совщак Вячеслав Миколайович**
директор ТОВ «Український експертний центр
по вимірюванню та оцінці»

Захист відбудеться **17-18** грудня 2020 р. об ... годині на засіданні ЕК в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2а, корпус 10-П.

З магістерською роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, корпус 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження стратегії управління сільськогосподарським землекористуванням в Україні зумовлена необхідністю розвитку стратегічного планування землекористування. Це зумовлено тим, що і досі не вживаються необхідні заходи щодо необхідністю формування сучасної моделі землекористування, яка передбачає нарощування обсягів виробництва, покращення соціально-економічного стану місцевих територіальних одиниць за формою господарювання на землі.

При цьому стратегія розвитку землекористування повинна містити необхідні заходи щодо ведення ефективної політики раціонального землекористування, забезпечувати економію та еколого-економічне, соціальне обґрунтування земельних ресурсів.

Виникає необхідність впровадження аспектів розвитку концепції «Leader» у практику збалансованого землекористування в Україні. Саме програма Leader є одним із новаторських підходів щодо розвитку села в країнах Європейського Союзу (ЄС).

У концептуальному плані принципове значення для розроблення теми дослідження мають праці дослідників. Аспекти впровадження стратегії управління сільськогосподарського землекористування висвітлено у працях таких науковців у галузі управління земельними ресурсами, зокрема: О. Бородіна, В. Геєць, Т. Зінчук, М. Ільїна, О. Пашкевич, І. Прокопа, Г. Стокдил, А. Третяк, С. Філонович, Г. Юкла, та багатьох інших дослідників.

Розробка стратегії управління в умовах збалансованого землекористування передбачає побудову інформаційної моделі, в якій цілі розглядаються як сукупність характеристик з визначенням пріоритетних напрямків діяльності (обсяги сільськогосподарського виробництва, соціальна захищеність товаровиробників, якісні параметри продукції, екологізація процесу використання землі тощо). При цьому формується така тактика землекористування, яка має відповідати обраним орієнтирам з урахуванням

умови оздоровлення та охорони навколишнього середовища, в тому числі земельних ресурсів.

Актуальність обраної теми дослідження також доводить той факт, що в сільськогосподарському землекористуванні існує багато чинників, які впливають на розвиток управління землекористування. Одним з таких є комплексний підхід до використання землі, який повинен базуватися на принципово нових засадах, що являють собою орієнтири розвитку управління землекористування, які нададуть змогу створити всі умови для ефективного використання земельно-ресурсний потенціалу в довгостроковій перспективі.

Не заперечуючи теоретичну і практичну цінність розробок у даному напрямку, відзначимо, що недостатньо розробленими залишаються питання удосконалення системи управління сільськогосподарського землекористування. Одним із найбільш ефективних чинників, який може бути використано для розвитку управління сільськогосподарського землекористування, є впровадження стратегічного планування сільськогосподарського землекористування.

Вище приведене і зумовило актуальність обраної теми магістерського дослідження, структуру та його зміст.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є узагальнення та поглиблення науково-теоретичних засад стратегії управління сільськогосподарським землекористуванням.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- узагальнити науково-теоретичних засади розвитку управління сільськогосподарського землекористуванням;
- проаналізувати досвід стратегічного планування сільськогосподарського землекористування;
- обґрунтувати сучасні підходи до стратегічного планування сільськогосподарського землекористування;

- провести аналіз існуючих стратегій управління сільськогосподарськими землями;
- оцінити рівень впровадження існуючих стратегій управління сільськогосподарським землекористуванням;
- порівняно конкурентні стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування;
- сформулювати розвиток сільських територій в контексті «LEADER»;
- обґрунтувати аспекти впровадження концепції «LEADER» в умовах збалансованого землекористування;
- розглянуто стратегічний вектор розвитку сільськогосподарського землекористування на основі концепції «LEADER».

Об'єктом дослідження є процес розвитку стратегії управління сільськогосподарського землекористування.

Предметом дослідження є теоретичні, наукові та прикладні засади стратегії управління сільськогосподарським землекористуванням.

Методи дослідження. Дослідження виконувалось на основі наступних методів: монографічного – при вивченні та теоретичному узагальненні досліджень наукових засад управління сільськогосподарським землекористуванням; системного аналізу – при аналізі існуючих стратегій управління сільськогосподарським землекористуванням; порівняльного аналізу – при дослідженні конкурентних стратегій розвитку сільськогосподарського землекористування; статистичного – для аналізу даних, що характеризують стан об'єкту дослідження, механізми сільськогосподарського землекористування; абстрактно-логічного – при формуванні висновків та пропозицій; графічний – для унаочнення результатів магістерської роботи.

Інформаційну основу дослідження складають закони України, нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, інформаційні матеріали, що опубліковані у монографіях та інших працях

вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні розрахунки автора, що виконані у процесу наукових досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

- науково-теоретичні засади розвитку управління сільськогосподарським землекористуванням, що дало змогу сформулювати стратегії їх розвитку та вказати на необхідність врахування інституційного фактору розвитку на засадах забезпечення функціонування державної влади, відносин власності, землеустрою, ринку землі;

дістали подальшого розвитку:

- рівень впровадження існуючих стратегій управління сільськогосподарським землекористуванням, що дозволило обґрунтувати ефективність механізмів, що реалізуються через внутрішню організаційну культуру посередництвом навчання, заохочення раціоналізаторських пропозицій тощо;
- конкурентні стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування, які спрямовано на визначення, прогнозування та задоволення суспільних потреб в екологічній сільськогосподарській продукції таким чином, щоб не порушувати екологічної рівноваги в земельних ресурсах та довкіллі в цілому й не завдавати шкоди здоров'ю людей;

обґрунтовано:

- досвід стратегічного планування сільськогосподарського землекористування, який дозволив забезпечити реальність та реалізацію процесу стратегічного планування, яке є вагомим та необхідним елементом управління землекористуванням та має на меті досить гнучко реагувати на швидкі зміни, які відбуваються в економіці;
- аналіз існуючих стратегій управління сільськогосподарськими землями, що дозволило виокремити заходи, що передбачають стратегічне планування сільськогосподарського землекористування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані органами влади та місцевого самоврядування з метою вдосконалення стратегії розвитку сільських територій.

Особистий внесок магістранта. Автор виклав особисту думку щодо наукових засад управління сільськогосподарським землекористуванням, стратегічного планування сільськогосподарськими землекористування, створення і впровадження стратегій у розвиток сільських територій. Наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення, висновки і пропозиції доповідались на науково-практичних конференціях: XXII Всеукраїнська науково-практична конференція «Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 11-16 лист. 2019 р., Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили); IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Управління та раціональне використання земельних ресурсів в новостворених територіальних громадах: проблеми та шляхи їх вирішення» (Херсон, 04-05 бер. 2020 р., ДВНЗ «ХДАУ»); III Міжнародна науково-практична конференція «Вплив кліматичних змін на просторовий розвиток територій Землі: наслідки та шляхи вирішення» (Херсон, 11-12 чер. 2020 р., ДВНЗ «ХДАУ»); XXIII Всеукраїнській щорічній науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (16-20 лист. 2020 р., Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили).

Публікації. Результати магістерської роботи знайшли своє відображення у науково-практичних фахових виданнях: Сучасні підходи до стратегічного планування сільськогосподарського землекористування / О.В. Лазарева, О.О. Бірюкова. – Подільський науковий вісник. – Науки: економіка, педагогіка. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», № 2, 2018; Аспекти впровадження концепції Leader в умовах збалансованого землекористування / О.В. Лазарева, О.О. Бірюкова. – Науковий вісник Херсонського державного

університету. Серія «Економічні науки». - Херсон: «Видавничий дім «Гельветика», 32 випуск, 2018.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів та загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок комп'ютерного тексту, з них основного - 64 сторінки, який містить 2 таблиці, 10 рисунків. Список використаних джерел із 55 найменувань викладено на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «**Науково-теоретичні засади управління сільськогосподарським землекористуванням**» досліджено теоретичні та методологічні засади управління сільськогосподарським землекористуванням, проаналізовано досвід стратегічного планування сільськогосподарського землекористування в Україні, розкрито сучасні підходи до стратегічного планування сільськогосподарського землекористування.

В роботі встановлено, що в системі управління землекористуванням і досі не створено інфраструктури цивілізованого обігу земель. У зв'язку з цим розглянуто досвід стратегічного планування сільськогосподарського землекористування в Україні, який є вагомим та необхідним елементом управління землекористуванням та має на меті досить гнучко реагувати на швидкі зміни, які відбуваються в економіці.

Управління розвитком сільських територій в Україні передбачає формування стратегічного планування сільськогосподарського землекористування. Пошук шляхів стратегічного планування розвитку

землекористування продемонстрував необхідність врахування зовнішніх і внутрішніх компонентів середовища (табл. 1).

Таблиця 1

Параметри розвитку землекористування залежно від факторів
зовнішнього та внутрішнього середовища

Стратегія розвитку	Оцінка стану середовища	Цільова спрямованість стратегій та факторів забезпечення реалізації	Характеристика змін в організаційних системах	Напрямки організаційного розвитку	Інноваційна спрямованість змін
Зовнішнє середовище					
1	2	3	4	5	6
Агресивна стратегія	Різноманітне розширення географічних сегментів ринку підприємствами-лідерами	Засвоювання лідерських позицій та частки ринку шляхом формування і використання нових конкурентних переваг	Товарна структурно-асортиментна зміна. Зміна ціле-спрямованої моніторингово-діагностичної та логістичної діяльності	Формування структур управління логістичного, ринково-стратегічного спрямування	Системи здійснення змін на принципах комплексної збалансованості в підсистемах: техніко-технологічній, біологічній та іншого забезпечення організац. культури
	Поглинання значної частини підприємств-конкурентів	Розширення потенційних можливостей підприємств щодо збільшення обсягів реалізації в обраних сегментах ринку	Нова концепція формування можливостей (конкурентних переваг) з орієнтацією на реалізацію агресивної стратегії	Формування системи управління агресивного спрямування	Техніко-технологічні зміни, зміни в стратегіях розвитку, в системі управління

1	2	3	4	5	6
Агресивна стратегія	Посилення конкуренції на регіональному ринку за рахунок якості продукції та цінових уступок	Збільшення частки ринку шляхом формування і використання конкурентних переваг, створення умов для завоювання лідерських позицій в заданому сегменті ринку	Зміни у функц. підсистемах управління: якістю, витратами, мотивацією, персоналом, потенціалом	Формування конкуренто-спроможної системи управління якістю діяльності підприємств	Комплексні зміни в усіх підсистемах забезпечення якості діяльності підприємства та продукції, в організац. культурі

У другому розділі «Аналіз і оцінку існуючих стратегій управління сільськогосподарським землекористуванням» проведено аналіз існуючих стратегій управління сільськогосподарськими землями, оцінено рівень впровадження існуючих стратегій управління сільськогосподарським землекористуванням, порівняно конкурентні стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування.

З'ясовано, що земля виступає основним виробничим ресурсом у сільському господарстві. Від рівня ефективності його використання залежить не тільки величина одержуваного доходу окремим землекористувачем, а й добробут суспільства в цілому.

Висвітлено думку, що Україна має значні площі сільськогосподарських угідь. У 2019 році загальна площа становить 41310,9 тис. гектар, з них 32757,3 тис. гектарів (79,3%) – рілля, 2283,9 тис. гектарів (5,53%) – сіножаті, 5250,3 тис. гектарів (12,71%) – пасовища, 1019,4 тис. гектарів (2,46%) – багаторічні насадження та перелоги.

Визначено, що земельна реформа як процес цілеспрямованого й послідовного удосконалювання системи земельних відносин і методів їх регулювання почала проводитись без попередньої підготовки. Були відсутні науково обґрунтована концепція й програма земельних перетворень, законодавча й нормативна бази, не було системи державного управління

земельною реформою, правового, економічного й організаційного механізмів управління земельними ресурсами та регулювання і розвитку земельних відносин.

Результатом проведення земельної реформи в Україні є формування на основі приватної форми власності різних організаційно-правових форм господарювання, серед яких можна виділити три основних: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та особисті селянські господарства (господарства населення). Також значну роботу проведено щодо реформування міського землекористування і ведення земель у межах міст в обороті, організації ринку міських земель.

У третьому розділі «Стратегічний вектор розвитку сільських територій в контексті «LEADER» сформовано розвиток сільських територій в контексті «LEADER», обґрунтовано аспекти впровадження концепції «LEADER» в умовах збалансованого землекористування та розглянуто стратегічний вектор розвитку сільськогосподарського землекористування на основі концепції «LEADER».

Отже, результатом впровадження концепції «LEADER» є покращення

стандартів якості життя людей, економічної стабільності, створення робочих місць, створення гармонії між людиною і природою, яка повинна орієнтуватися на міжнародні норми і стандарти.

ВИСНОВКИ

В даній роботі розглянуто економічний механізм оцінки земельних ділянок і зроблено наступні висновки:

1. Науково-методологічні засади розвитку управління сільськогосподарським землекористуванням впливають на формування стратегії їх розвитку та вказують на необхідність врахування інституційного фактору розвитку на засадах забезпечення функціонування державної влади, відносин власності, землеустрою, ринку землі.

2. Досвід стратегічного планування сільськогосподарського землекористування в Україні є необхідність забезпечити реальність та реалізацію процесу стратегічного планування, яке є вагомим та необхідним елементом управління землекористуванням та має на меті досить гнучко реагувати на швидкі зміни, які відбуваються в економіці. При цьому стратегія розвитку землекористування повинна містити необхідні заходи щодо ведення ефективної політики раціонального землекористування, забезпечувати економію та еколого-економічне, соціальне обґрунтування земельних ресурсів.

3. Стратегічне планування сільськогосподарського землекористування має забезпечити ефективне його використання на інноваційному підході, що дозволяє враховувати перспективи його подальшого розвитку з урахуванням позитивних змін у майбутньому. Необхідність довгострокового планування пов'язана з тим, що постійно існує проблема передбачення основних напрямків діяльності, виявлення найбільш ефективних альтернативних рішень та вивчення шляхів їх реалізації. В землекористуванні це стосується успішного вирішення продовольчої проблеми, досягнення належного рівня

екологічної безпеки та здійснення заходів щодо охорони та підвищення родючості земель.

4. Аналіз існуючих стратегій управління сільськогосподарськими землями показав, що земельна реформа як процес цілеспрямованого й послідовного удосконалювання системи земельних відносин і методів їх регулювання почала проводитись без попередньої підготовки. Були відсутні науково обґрунтована концепція й програма земельних перетворень, законодавча й нормативна бази, не було системи державного управління земельною реформою, правового, економічного й організаційного механізмів управління земельними ресурсами та регулювання і розвитку земельних відносин. Після проведення земельної реформи в Україні було сформовано три основних організаційно-правових форм господарювання: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та особисті селянські господарства (господарства населення).

5. В нинішній ситуації України стратегічного значення набуває реалізація механізмів регіонального та галузевого фінансування науково-інноваційних проектів розвитку зсільськогосподарського емлекористування. Більш складними є галузеві механізми, зважаючи на необхідність структурної перебудови сільськогосподарського виробництва та підтримання стабільності доходів аграрних підприємств. Важливу роль відіграє забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств за допомогою дії мотиваційного механізму.

6. Впровадження концепції Leader в практику збалансованого землекористування передбачає такі етапи: середовище аналізу, розробку та календарний план реалізації концепції, моніторинг за реалізацією концепції.

7. Реалізація стратегії буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності сільського господарства, сталого управління природними ресурсами і зміною клімату, збалансованому розвитку сільських територій ЄС. ерспективи подальших досліджень вбачаємо у можливості

вивчення аспектів впровадження Step аналізу у практику розвитку сільських територій в рамках євроінтеграційної стратегії України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Лазарева О.В., Бірюкова О.О. Аспекти впровадження концепції Leader в умовах збалансованого землекористування / О.В. Лазарева, О.О. Бірюкова. – Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». - Херсон: «Видавничий дім «Гельветика». – Випуск 32. – 2018. – С. 140-143.

2. Лазарева О.В., Бірюкова О.О. Сучасні підходи до стратегічного планування сільськогосподарського землекористування / О.В. Лазарева, О.О. Бірюкова. – Подільський науковий вісник. – Науки: економіка, педагогіка. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». – № 2. – 2018. – С. 44-52.

В інших виданнях

1. 1. Лазарева О.В., Бірюкова О.О. XXII Всеукраїнська науково-практична конференція «Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 11-16 листопада 2019 року).

2. Лазарева О.В., Бірюкова О.О. XXIII Всеукраїнська щорічна науково-методична конференція «Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 16-20 листопада 2020 року).

3. Смирнова С.М., Бірюкова О.О. IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Управління та раціональне використання земельних ресурсів в новостворених територіальних громадах: проблеми та шляхи їх вирішення» (м. Херсон, 04-05 березня 2020 року).

4. Смирнова С.М., Бірюкова О.О. III Міжнародна науково-практична конференція «Вплив кліматичних змін на просторовий розвиток територій Землі: наслідки та шляхи вирішення» (м. Херсон, 11-12 червня 2020 року).

5. Бірюкова О.О. XVI Всеукраїнська наукова on-line конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених з міжнародною участю «Сучасні проблеми екології» (м. Житомир, 12 листопада 2020 року).

АНОТАЦІЯ

Бірюкова О.О. Стратегія управління сільськогосподарського землекористування. – Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня Магістр за спеціальністю 193 – Геодезія і землеустрій. – Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, 2020.

В роботі охарактеризовано науково-теоретичні засади управління сільськогосподарським землекористуванням, проаналізовано існуючі стратегії управління сільськогосподарським землекористуванням, обґрунтовано стратегічний вектор розвитку сільських територій в контексті «LEADER».

Висвітлені аспекти розвитку управління сільськогосподарського землекористуванням, проаналізовано досвід стратегічного планування сільськогосподарського землекористування, охарактеризовано сучасні підходи до стратегічного планування сільськогосподарського землекористування.

Обґрунтовано необхідність впровадження концепції «LEADER» в сільськогосподарського землекористування, порівняно конкурентні стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування, представлено стратегічний вектор розвитку сільськогосподарського землекористування на основі концепції «LEADER».

Ключові слова: сільськогосподарське землекористування, стратегії

управління сільськогосподарського землекористування, стратегічне планування сільськогосподарського землекористування, концепція «LEADER», конкурентні стратегії, система управління землекористування.

ANNOTATION

Biriukova O.O. **Agricultural land management strategy**. Manuscript.

Thesis for the qualification level Master's degree in specialty 193 - Surveying and Land Management. - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2020.

The paper describes the scientific and theoretical aspects of agricultural land management, analyzes the existing strategies of agricultural land management, substantiates the strategic vector of rural development in the context of "LEADER".

Aspects of development of agricultural land use management are covered, the experience of strategic planning of agricultural land use is analyzed, modern approaches to strategic planning of agricultural land use are characterized.

The necessity of introduction of the concept of "LEADER" in agricultural land use is substantiated, the competitive strategies of development of agricultural land use are compared, the strategic vector of development of agricultural land use on the basis of the concept of "LEADER" is presented.

Key words: agricultural land use, agricultural land management strategies, strategic planning of agricultural land use, the concept of «LEADER», competitive strategies, land management system.